

BROOD, APPELS EN EEN DAK

Tekst: Sandra Boersma
Fotografie: Els de Roon Hertoge

De lucht was kraakhelder. Het bergmeer was spiegelglad bevroren, wel een halve meter dik. Om ons heen, in de hoogte: roodbruine bergen. Daarboven: blauw. We waren alleen, aan het einde van de wereld en we speelden uitgelaten tikkertje op het ijs, we gleden uit, voerden een dikkewinterklerenballet op. Het leven was mooi, de mensen waren goed. Nu ik eraan terugdenk, kan ik me niet meer voor de geest halen hoe we weer terug zijn gegaan. Alsof de wereld daar werkelijk eindigde en op die plek voor altijd een afsplitsing van ons is achtergebleven, eeuwig dansend op het ijs.

Het was december 1996, we waren groen als gras en we reisden door dat rare land, waar alles idioot geregeld was en waar we niemand goed begrepen: Oezbekistan. Nog nooit waren we zo ver van huis geweest. Volgestopt met goede raad en waarschuwingen: drink alleen gekookt water. Je mag alleen maar rokken dragen. Ga 's avonds niet de straat op. Maar ondanks die rokken moesten we toch voortdurend allerlei mannen van ons afschudden. Oezbekistan, het land van de vieze wc's, waar ik wel op durfde en Els niet. Kakkerlakken. Eten waar je diarree van kreeg. Een land met als nationale held een gewelddadige Mongool die in de veertiende eeuw honderdduizenden mensen over de kling joeg.

Drie dagen hadden we voor een trip naar de bergen. We wilden het liefst naar Kirgizstan, maar daar hadden we geen

visum voor. Toch was er een enclave waar we wel naartoe konden: Sjachimardan, een gebied dat tegenwoordig is afgesloten voor westerlinge. Vanuit het stadje Fergana, in het zuiden van de Ferganavallei, namen we een oude bus de bergen in. Buiten was het al donker, in de bus brandde een zwak lampje. Het was vol; er waren mensen voor ons opgestaan. Het was benauwd en onze vreemdheid drukte op me. Mannen met een gelooid huid en zwart haar staarden ons tersluiks aan. Een dikke vrouw zat zuchtend bij een enorme boodschappentas. Naast de tas stond nog een emmer, tot de rand toe gevuld met uien. De mannen begonnen wat met elkaar te fluisteren, terwijl ze steelse blikken naar ons wierpen. Ik voelde me niet op mijn gemak.

--

Na enige tijd kwam één van de mannen naar ons toe. Hij sprak ons aan in moeizaam Russisch. Hulpeloos keek ik opzij naar Els. Waren ze gewoon nieuwsgierig, of dachten ze dat we te krijgen waren? Ik verstond wel een beetje Russisch, maar als Els naast me zat, liet ik het praten aan haar over. De man vroeg ons waar we naartoe gingen. "Naar Sjachimardan", antwoordde Els. Hij keek ons hoofdschuddend aan. Hadden we dan wel een plek waar we konden overnachten? Daar had je het al. Weer zo'n man die ons zijn huis in probeerde te lokken. Wat dachten ze, dat alle westerse vrouwen hoeren waren?

"We slapen in de toerbaza", zeiden we stuurs terug. Hij trok zijn wenkbrauwen op. "De toerbaza? Er is geen toerbaza". De smeerlap. Flauwe truuk. "Jawel, er is een toerbaza, kijk maar". En we zwaaiden met onze reisgids voor zijn neus. De man droop af. Zacht gemurmel steeg op uit het groepje mannen waar hij weer bij was gaan staan.

--

Erg uitnodigend moeten we er niet hebben uitgezien. Onder onze winterjassen staken flodderige rokken en lompe wandelschoenen. 'Respect tonen voor de zeden van de lokale bevolking' hadden we voornamelijk vertaald in het dragen van een raar mengelmoesje van kleren, dat in elk geval niet te bloot of te strak kon zijn. Een deel van de

vele starende blikken moet te wijten zijn geweest aan die merkwaardige klederdracht. Hadden we spijkerbroeken aangetrokken, dan had dat meer duidelijkheid geschapen. Dan waren we gewoon 'Amerikanski' geweest.

--

Uit de groep forenzen maakte zich nu een andere man los. Hij keek ons ernstig aan en dacht even koortsachtig na voor hij wist hoe hij zijn vraag moest stellen. 'Where are you go?', formuleerde hij tenslotte vol overgave. We antwoordden weer dat we naar de toerbaza gingen. Ons geloof in de toerbaza was onwrikbaar, daar bracht een groepje lompe mannen geen verandering in. De toerbaza, ons toevluchtsoord. Je hebt ze nog overal in de ex-Sovjetlanden. Meestal is het niet meer dan een vervallen gebouw met zaaltjes waarin bedden staan met kuilmatrassen. Perfect voor reizigers zonder geld.

--

We naderden onze bestemming, de bus remde. De zuchtende vrouw, die al was opgestaan, verloor haar evenwicht. De mensen om haar heen staken hun armen uit en hielden haar overeind. De uien bleven in de emmer liggen. We slingerden de rugzakken op onze rug en stapten minzaam knikkend uit, opgelucht dat we weer onze eigen gang konden gaan. Met een vinger bij de goede bladzijde in de gids schommelden we op weg naar de toerbaza. Straatverlichting was er niet. Liepen we wel in de goede richting? We draaiden om, probeerden een andere weg, draaiden nog eens om. Tenslotte kwamen we aan bij een terrein met een groot hek er om heen. Ver achter het hek lag een gebouw dat best een toerbaza kon zijn - maar bijna alles kon wel een toerbaza zijn. Een ingang zagen we niet. We slenterden aarzelend verder langs het uitgestorven terrein, tot we een bordje opmerkten dat aan het hek hing. 'Турбаза', stond er op. Dat is toerbaza in het Russisch. Open van 1/5 tot 15/10.

--

Het was begin december en twee naïeve toeristes stonden voor een dicht hek. Ging die bus nog terug? Zo snel als

lukte met die zware rugzakken haastten we ons terug naar het dorpje. Er stond geen bus meer. Op het pleintje stonden vijf mannen te praten onder een lantaarnpaal. De man die ons als eerste had aangesproken, stond er ook bij. 'De toerbaza is dicht he', riep hij ons toe. We knikten beteuterd. 'Kom maar mee, jullie kunnen bij mij overnachten'.

--

Zijn huis was niet ver weg. We moesten een trapje op, langs een schuurtje met hooi, en daar werden we verwelkomd door een mooie, jonge vrouw met een licht gekwelde blik in haar ogen. We stapten hun huisje binnen en deden onze schoenen uit. De huiskamer was behaaglijk warm en indrukwekkend leeg: het enige meubilair bestond uit een loeiende kookkachel en twee dekenkisten. Op de grond lagen kleden en dekens. Een paar kleurige dunne matrasjes waren in een U-vorm gerangschikt. Daar mochten we zitten. De man vroeg wat we deden en waar we vandaan kwamen. Zelf was hij acrobaat, hij heette Sjachzad. Zijn vrouw, Hamida, was verpleegster. Hun zoontje zette schaaltes met gesneden appeltjes en rozijnen neer en Hamida kwam schuw glimlachend aanzetten met thee en een schotel vette saus met kool en hompen oud brood. Na het eten haalde Sjachzad een album met foto's van hemzelf als koorddanser en als clown. Het verdiende niet veel, vertelde hij, in de tijd van de Sovjet-Unie ging het beter. Nu was het loon niet eens genoeg om de bus te betalen. We keken en luisterden en wisten nauwelijks iets te zeggen. Dit was dus het huis van 'die smeerlap'.

--

Hamida bracht ons naar de logeerkamer: een schuur die naast het huis stond. Het was er ijsig koud. Hamida sleepte een enorme stapel dunne matrassen aan. We moesten midden in die stapel kruipen, legde ze uit, zo zouden we zacht en warm slapen. Daarna liet ze de wc zien. Die was buiten, in een houten hokje achterin de tuin. Els en Hamida liepen in het donker voor mij uit over een smal paadje. Ik bleef even stil staan. Door de kale takken van een paar appelbomen keek ik omhoog naar de inktzwarte hemel

Onderweg van Tasjkent naar de Ferganavallei - laatste blik achterom vanaf de Kamtsjik pas (2267 meter)

met bevroren sterren. Daar ergens in het westen, achter de Oeral, lag Europa. Onbereikbaar ver. Ik hoorde Els' lichte, aanstekelijke lach door de duisternis rinkelen. Iemand sneed een plakje van de tijd en legde het voorzichtig in een doosje, om te bewaren. Brood en appels, dacht ik. En een dak.

--

De volgende ochtend was het prachtig weer. Hamida bakte brood in de klei-oven die in de tuin stond. Met een lange dikke handschoen pakte ze de plakken deeg en smeed die in de oven tegen de ronde binnenwand aan. Lachend, met rode wangen van de hitte, liet ze ons twintig minuten later proeven van het eerste brood, goudbruin en heerlijk geurend. Onze schaamte bereikte een peilloze diepte.

--

Het was tijd om te gaan. We omhelsden Hamida en stopten haar een plastic zakje toe met cadeautjes die we in onze rugzak hadden kunnen vinden: walnoten, koekjes en een Russische Mars, met een ansichtkaart erbij als aandenken.

Onderin hadden we vijftien dollar verstopt. Sjachzad kreeg een stevige hand en daarna gingen we op weg naar het meer. Maar na nog geen tien minuten lopen hoorden we iemand roepen achter ons. 'Meisjes! Meisjes!'

--

We keken om. Sjachzad kwam uit de verte naar ons toegerend. We bleven stilstaan. 'Wat doen we als hij het geld terug geeft?', vroeg Els. Maar Sjachzad had ons al bijna bereikt. Hij had een grote zak bij zich, die tot de rand gevuld was met appels. Hij zag er opgewonden uit. 'Hier', bracht hij uit, 'ik heb nog wat voor jullie', en hij duwde de zak in onze armen. 'Dat is voor onderweg naar het meer, dan hebben jullie wat te eten!' En met glimmende ogen nam hij nog eens afscheid. We zwaaiden en zwaaiden, tot hij in de verte verdween. Traag liepen we verder naar het bevroren meer. De wereld was goed. We passeerden de uitgestorven toerbaza. Een klokhuis vloog over het hek.